

Torah vanuit een Mussar Perspectief
Parasha Bo: **WEES GEEN FARAO**
Shemot 10:1-13:16
door Alan Morinis



Het verhaal van de plagen – en de gebeurtenissen – gaat verder. Het grootste drama speelt zich niet af in Egypte, noch in het paleis van de Farao, maar in het hart van de Farao zelf.

Plaa na plaag draait de actie om wat er zich afspeelt in het innerlijke leven van de Farao, en elke plaag eindigt ermee dat de Farao weigert het volk te laten gaan – niet om politieke of economische redenen, maar omdat zijn hart opnieuw zijn weerstand heeft hervonden.

De standaardvertaling zegt dat de Farao een 'hard' hart had, maar de tekst zegt eigenlijk iets anders. Dat is belangrijk, want als we de Farao alleen maar als hardvochtig beschouwen, wat zouden wij, mensen met een zacht hart, dan van hem kunnen leren?

Een onderzoek naar de taal die de Torah gebruikt, zal die vraag beantwoorden.

God zegt tegen Mozes: "En Ik zal het hart van de Farao *aksheh* verharden..." (7:3).

פִּרְעָה אֶת־לֵב אֶקְשֶׁה וְאֲנִי

Het werkwoord *aksheh* betekent inderdaad "hard", maar niet per se in de zin van "hardvochtig". Wanneer iets *kashe* is, betekent het "moeilijk". God wil het hart van de Farao moeilijk, of problematisch, maken, en dat is precies wat er gebeurt.

Hoe het hart van de Farao problematisch wordt, blijkt uit de werkwoorden die volgen. Bij het lezen kon ik het woord *kashe* niet zien terugkomen. In plaats daarvan zien we twee andere werkwoorden die de hartproblemen van de Farao beschrijven:

chazak, wat "sterk" betekent.

kaved, letterlijk "zwaar".

Dit geldt ook voor de vorige parasha, en ook voor onze parasha. God zegt tegen Mozes (10:1): "Omdat Ik het hart van de Farao heb gebroken." Het werkwoord is gebaseerd op de stam *kaved*, wat "zwaar" betekent.

De sprinkhanenplaag eindigt met de mededeling dat het hart van de Farao *v'yichazek* – versterkt – is (10:20). De Torah wisselt vervolgens vormen van *chazak* en *kaved* af om het hart van de Farao te beschrijven.

Chazak betekent 'sterk', niet 'hard'. En *kaved* betekent niet alleen 'zwaar', zoals gezegd, maar in de vorm van *kavod* vertaalt het zich als 'eer' of 'respect'. Het vijfde van de Tien Geboden is 'eer je vader en je moeder' – *kibbud av v'eim*. Het komt ook op veel andere

plaatsen voor, zoals de veelgebruikte manier om iemand te complimenteren na een goede prestatie, wanneer we zeggen *kol ha'kavod* – het Hebreeuwse equivalent van 'goed gedaan'.

Wat de Mussar-leraren in *kavod* zien, is ambivalent. Het is bewonderenswaardig om respect te verdienen en respect te geven, maar eer voor zichzelf zoeken staat bovenaan de lijst van spirituele belemmeringen. Rabbi Elazar HaKappar zegt dat het nastreven van eer een van de drie dingen is die de vreselijke consequentie met zich meebrengt dat iemand uit deze wereld wordt verdreven. Later in *Pirkei Avot* worden we gewaarschuwd: "Streef niet naar grootheid voor jezelf en begeer geen eer." Nog nadrukkelijker is Rabbi Moshe Chaim Luzzatto, die in de 18e eeuw adviseert om eer te vermijden.

Tegelijkertijd is ons gedrag jegens anderen juist het tegenovergestelde. De Torah is zeer duidelijk in het stellen dat mensen *b'tzelem Elo-him* [naar Gods beeld] zijn geschapen en dit is de kernreden waarom we worden opgeroepen om anderen met respect te eren, ongeacht hun sociale status. Er zijn lange discussies in de Talmoed over de mate waarin iemand bereid is te gaan – zelfs tot zelfvernedering – om anderen te eren. Wanneer we mensen eren, eren we het goddelijke door het beeld waarnaar de mens is geschapen.

Deze paar bronnen zijn representatief voor de vele woorden die door de eeuwen heen over dit onderwerp zijn geschreven. De conclusie is dat *kavod* positief is wanneer het een bewustzijn van en erkenning van de Goddelijke Aanwezigheid in de wereld weerspiegelt, inclusief in de mens, en negatief wanneer we ernaar streven onszelf als individu te verheerlijken, wat ertoe leidt dat God een centrale plaats in ons leven verliest en wat dus kan worden vergeleken met afgoderij.

Met dit inzicht kan de Hebreeuwse tekst "Ik zal het hart van Farao *hichbaditi*" worden opgevat als: "Ik heb *kavod* in het hart van Farao ingeplant."

...wat betekent...

"Ik heb zelfverheerlijking in het hart van Farao ingeplant."

Soms zegt de Torah dat God deze zelfverheerlijking teweegbracht. Soms plantte Farao zelfverheerlijking in zijn eigen hart. En soms lezen we dat het hart van Farao simpelweg zelfverheerlijkend was.

Dit inzicht wordt versterkt door het andere werkwoord dat de Torah herhaaldelijk gebruikt om de toestand van Farao's hart te beschrijven: *chazak*, wat letterlijk "sterk" betekent.

De zelfverheerlijking van de Farao vond zijn oorsprong in diezelfde ervaring die we allemaal hebben wanneer we ons sterk voelen en wij de gebeurtenissen in ons leven toeschrijven aan de kracht van onze hand (en waarvoor we worden gewaarschuwd in Deuteronomium 8:17). Maar wanneer we onze zwakheid ervaren, zien we met meer duidelijkheid hoe broos en kwetsbaar wij in werkelijkheid zijn.

Deze interpretatie sluit inderdaad aan bij wat we weten over de rol van de Farao, die in Egypte werd verheerlijkt als een levende god-koning. De strijd met God die zich afspeelt tijdens de plagen is het conflict tussen een zelfverheerlijkend mens en de ware goddelijke bron. Wat we leren door de episode van de plagen is niet alleen dat God zich tegen de Farao verzette in een historische strijd om nationale vrijheid, maar ook dat God zich verzette – en zich blijft verzetten – tegen zelfverheerlijking, die de Farao belichaamde.

En om er zeker van te zijn dat we het punt begrijpen, komen beide woorden in de parasha voor in hun letterlijke betekenis van 'zwaar' en 'sterk'. In vers 10:14 wordt de sprinkhanenplaag omschreven als 'heel erg' en in vers 10:19 wordt de wind omschreven als 'zeer sterk'. Door deze termen ook in andere contexten te gebruiken, leidt de Torah ons ertoe ze op een vergelijkbare manier te interpreteren met betrekking tot het hart van de Farao.

De Torah vertelt ons zonder enige twijfel dat het doel van ons leven is om heilig te worden – *kedoshim tihiyu*, staat er: Je zult heilig zijn – en ik heb lang geprobeerd deze ongrijpbare en etherische kwaliteit te begrijpen.

Op een dag, tijdens een gesprek met Rabbi Yochanan Zweig, een *rosh yeshiva* in Miami, kwam het onderwerp heiligheid ter sprake. Hij vatte zijn eigen gedachte hierover als volgt samen: "*Kedusha*," zei hij, "is de afwezigheid van eigenbelang."

"Heiligheid is de afwezigheid van eigenbelang."

Terugkerend naar onze parasha, zien we dat het verhaal van de plagen het oeroude conflict tussen heiligheid (vertegenwoordigd door God) en menselijk eigenbelang – zoals belichaamd door Farao – uitbeeldt.

Ditzelfde conflict speelt zich in ieder van ons af, waar we de wijze ziel vinden die zo sterk benadrukt dat we ons leven moeten wijden aan het nastreven van heiligheid, maar ook de stem van de mini-farao die constant herhaalt: "Ik! Het draait allemaal om mij."

Parasha Bo lijkt een waarschuwing te geven: "Wees geen Farao," zegt het. Wijd je leven niet aan zelfzucht en eigenbelang. Zoek in plaats daarvan het heilige.